

ФЕДОРОНЧУК

Микола Михайлович – доктор біологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

ЗАВ'ЯЛОВА

Людмила Володимирівна – кандидат біологічних наук, науковий співробітник Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

КУЧЕР

Оксана Олександрівна – кандидат біологічних наук, науковий співробітник Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

КОЛОМІЙЧУК

Віталій Петрович – кандидат біологічних наук, заступник директора Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна

КОНЯКІН

Сергій Миколайович – кандидат географічних наук, науковий співробітник Інституту еволюційної екології НАН України

ЛИСОГОР

Людмила Петрівна – кандидат біологічних наук, науковий співробітник Інституту еволюційної екології НАН України

ПРЯДКО

Олена Іванівна – кандидат біологічних наук, заступник директора Національного природного парку «Голосіївський»

СИНАНТРОПІЗАЦІЯ ФЛОРИ ТА РОСЛИННОСТІ – СЕРЙОЗНА ЗАГРОЗА БІОРІЗНОМАНІТТЮ III Всеукраїнська наукова конференція «Синантропізація рослинного покриву України»

У статті проаналізовано результати III Всеукраїнської наукової конференції «Синантропізація рослинного покриву України», яка відбулася 26–27 вересня 2019 р. в Києві. Під час роботи цього наукового форуму було обговорено низку актуальних питань, пов'язаних з впливом неаборигенних рослин на довкілля. Наголошувалося, що нині синантропізація рослинного покриву в Україні набуває катастрофічного характеру і завдає величезних збитків навколишньому середовищу, економіці країни та здоров'ю населення. Однак, на жаль, владні структури й досі повною мірою не усвідомлюють масштаби проблеми.

Проблема інвазій неаборигенних організмів (рослин і тварин) є вкрай серйозною, оскільки це явище нині становить значну загрозу біологічному різноманіттю та життєдіяльності суспільства. Останнім часом негативний вплив неаборигенних організмів посилюється і набув глобального характеру, а економічні збитки від нього зросли настільки, що це питання привернуло увагу не лише вчених, а й політиків, державних діячів та громадських активістів. Проблема вийшла на рівень міжнародних громадських організацій, а також владних структур багатьох країн світу. Пошуку шляхів її вирішення присвячено численні міжнародні та регіональні форуми – конференції, симпозиуми, робочі наради.

Значним досягненням в усвідомленні загроз стало створення Європейської стратегії з проблеми інвазійних неаборигенних видів (European Strategy on Invasive Alien Species, 1995) та Глобальної стратегії з проблеми інвазійних неаборигенних видів (Global Strategy on Invasive Alien Species, 2001). Ці міжнародні акти сьогодні покладено в основу розроблення відповідних національних документів. Крім того, зазначені стратегії стали підґрунтям для багатьох наукових та організаційних за-

Відкриття III Всеукраїнської наукової конференції «Синантропізація рослинного покриву України»

ходів зі створення відповідних національних програм, спрямованих на вивчення, контроль та боротьбу з неаборигенними організмами.

Українські вчені мають значний науковий доробок у дослідженні синантропізації рослинного покриву, неаборигенних рослин, фітоінвазій та інших пов'язаних з ними аспектів проблеми [1, 4–7]. Зокрема, запропоновано робочий варіант національної стратегії контролю неаборигенних організмів, підготовлено перший список чужорідних видів з високою інвазійною спроможністю, огляд стану фітоінвазій на території об'єктів природно-заповідного фонду [2, 3], напрацьовано правову базу щодо цього питання.

Однак усі ці напрацювання наразі не мають належного практичного втілення у законодавстві України, що унеможлиблює або суттєво обмежує впровадження заходів з контролю ввезення неаборигенних організмів, їх поширення тощо.

Лише у 2018 р. Міністерство екології та природних ресурсів України створило робочу групу з неаборигенних організмів. Члени цієї групи розробили проєкт Національної стратегії щодо поводження з інвазійними чужорідними видами флори і фауни в Україні на період до 2030 року, який було передано на затвердження до Кабінету Міністрів України.

Актуальність проблеми фітоінвазій вкотре підтвердила й III Всеукраїнська наукова кон-

ференція «Синантропізація рослинного покриву України», яка відбулася 26–27 вересня 2019 р. в Києві. Її організаторами виступили Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, ДУ «Інститут еволюційної екології НАН України», Ботанічний сад імені академіка О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національний природний парк «Голосіївський».

Дві попередні конференції цього циклу проходили на базі Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди у 2006 і 2012 рр. За час, що минув, було накопичено багато нових матеріалів, які потребували обговорення і вжиття дієвих заходів щодо контролю за поширенням неаборигенних рослин.

III Всеукраїнська наукова конференція зібрала фахівців з 23 наукових та освітніх установ, зокрема Інституту екології Карпат НАН України, Криворізького ботанічного саду НАН України, Державного дендрологічного парку «Олександрія» НАН України, Інституту експериментальної ботаніки ім. В.Ф. Купревича НАН Білорусі та багатьох університетів.

Наукова програма включала пленарне засідання, тематичні доповіді з різних напрямів проблематики, круглий стіл «Критерії категоризації та оцінка ризиків інвазійних чужорідних видів рослин» і три ботанічні екскурсії: «Експозиції та колекції Ботанічного саду

Учасники круглого столу «Критерії категоризації та оцінка ризиків інвазійних чужорідних видів рослин»

ім. акад. О.В. Фоміна», «Біотопи парку «Феофанія» та знайомство з НПП «Голосіївський».

Відкрив конференцію співголова оргкомітету, провідний науковий співробітник відділу систематики і флористики судинних рослин Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України кандидат біологічних наук М.В. Шевера. Він зробив короткий екскурс в історію наукових форумів цього циклу і акцентував увагу на пріоритетних напрямках досліджень за цією проблематикою.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися також директор Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, член-кореспондент НАН України С.Л. Мосякін, директор Ботанічного саду імені акад. О.В. Фоміна доктор біологічних наук М.М. Гайдаржи та заступник директора з наукової роботи НПП «Голосіївський» кандидат біологічних наук О.І. Прядко, які побажали учасникам зібрання плідної роботи.

Перший день роботи конференції пройшов у стінах Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. На пленарному засіданні було виголошено узагальнюючі наукові доповіді та окреслено перспективи й напрями подальших наукових пошуків. Зокрема, у доповіді академіка НАН України Я.П. Дідуха (Я.П. Дідух, В.В. Протопопова, О.О. Кучер, Л.В. Зав'ялова, М.В. Шевера «Актуальні завдання досліджен-

ня фітоінвазій в Україні») було наголошено на тому, що збільшення різноманіття інвазійних видів, зростання швидкості поширення й інтенсивності формування їхніх популяцій сприяє тотальному порушенню та знищенню природних екосистем, чому наразі запобігти неможливо. Разом з тим, необхідно запроваджувати контроль цих процесів, розробляти організаційно-правові, методичні та інші заходи щодо оцінки ризиків їхнього впливу та можливих негативних наслідків. Було підкреслено, що основою для цього має стати узагальнення даних про інвазійні види та створення єдиної інформаційної бази відомостей про них. Оскільки нині реально протидіяти процесу інвазій практично вже неможливо, то для його дослідження, моніторингу та розроблення заходів контролю необхідно виокремити головні проблеми, для вирішення яких слід об'єднати зусилля фахівців різних напрямів та рівнів, залучити урядовців і представників громадськості. Першим кроком у вирішенні цієї проблеми має бути прийняття комплексної державної програми на виконання Національної стратегії щодо поводження з інвазійними чужорідними видами флори і фауни в Україні на період до 2030 року.

У доповіді доктора біологічних наук Р.І. Бурди «Випадки гібридизації у перебігу інвазій чужорідних рослин в Україну» було зазначено, що нинішні кількості і обсяги природно-антропогенних міграцій судинних рослин у світовій флорі характеризуються такими високими показниками, які вже стали зіставними з чисельністю природних видів флори Європи, а одним з головних еволюційних механізмів, що сприяють інвазії чужорідних видів, є гібридизація. Саме схрещування чужорідних і автохтонних видів з утворенням стійких гібридів є одним з механізмів прискорення інвазій судинних рослин. Гібридизація між чужорідними і місцевими видами стає звичайним явищем, гібриди першого покоління життєздатні та фертильні, тоді як «чисті» популяції природних видів не відновлюються через локальне генетичне згасання внаслідок інтрогресивної гібридизації. Тому одним з

найважливіших пріоритетів в екології інвазій має бути вивчення механізмів становлення та поширення чужорідних видів, серед яких особливою роль відіграє гібридизація.

Одним з джерел поширення інвазійних видів є діяльність квітників-аматорів. Цю проблему детально було висвітлено в пленарній доповіді Г.А. Чорної та Т.М. Коструби «Аматорське квітництво та фітоінвазії». На сьогодні в Україні актуальними є питання вилучення з продажу посадкового матеріалу рослин відомих інвазійних видів та їх маркування в каталогах, як це свого часу було зроблено в США.

Доповіді учасників конференції були присвячені також аналізу ролі чужорідних видів у регіональних флорах, рослинному покриві об'єктів природно-заповідного фонду країни, їх поширенню та впливу на природне різноманіття, участі у природних та антропогенних біотопах, натуралізації інтродукованих рослин у ботанічних садах і дендропарках, рудеральній рослинності міст тощо. Обговорювалися, крім іншого, і стратегії збереження генофонду автохтонних рослин та природної рослинності, проблеми наповнення та можливості використання інформаційно-пошукових баз даних тощо. Загалом учасники конференції виголовили 19 усних доповідей.

Під час круглого столу «Критерії категоризації та оцінка ризиків інвазійних чужорідних видів рослин», який відбувся 27 вересня в Інституті еволюційної екології НАН України, дискутувалися питання категоризації інвазійних чужорідних видів, вивчення їх популяцій, виявлення шляхів інвазій, підходів до оцінювання ризиків тощо. Запропоновано і обговорено проєкт переліку інвазійних чужорідних видів та низку інших пропозицій до Національного плану заходів щодо поводження з неаборигенними організмами.

Матеріали наукових доповідей III Всеукраїнської наукової конференції «Синантропізація рослинного покриву України» оприлюднено у відкритому доступі на вебсторінці Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України: www.botany.kiev.ua.

Учасники конференції під час екскурсії до парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Феофанія»

Робота конференції засвідчила зростання інтересу до синантропізації рослинного покриву, зокрема помітне розширення кола молодих фахівців, які працюють над вивченням різних аспектів проблеми. Усвідомлюючи роль наукових ботанічних колективів у збереженні генофонду природної флори і автентичності рослинного покриву, учасники форуму відзначили, що в сучасних умовах, коли глобальні втрати біорізноманіття та деградацію екосистем визнано у світі першочерговими проблемами, роль інвазійної ботаніки, як і відповідальність учених-ботаніків за збереження фіторізноманіття, зростає.

Підсумком роботи конференції стала резолюція, у якій сформульовано першочергові заходи щодо розв'язання проблеми фітоінвазій в Україні. Наведемо окремі з них:

1) беручи до уваги глобальні обсяги біологічних інвазій, високу частку чужорідних видів у спонтанній флорі України (до 18%) та неабиякий їх вплив на природне біотичне різноманіття, схвалити та підтримати запропонований міжвідомчою робочою групою Міністерства енергетики та захисту довкілля України проєкт Національної стратегії щодо поводження з інвазійними чужорідними видами флори і фауни в Україні на період до 2030 року; вважати цю Національну стратегію актуальним документом внутрішньої політики у

сфері поводження з інвазійними чужорідними видами флори і фауни, важливим для подальшої європейської і світової інтеграції України у цій сфері;

2) науковим колективам ботанічних установ взяти активну участь у виконанні щорічних планів дій щодо Стратегії, зокрема при укладанні обласних списків інвазійних рослин та доборі альтернативних неінвазіабельних видів і форм корисних рослин центрами інтродукції для поповнення рослинних ресурсів України;

3) схвалити позитивну практику науковців Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України та закарпатських ботаніків з підготовки першого в країні «Переліку інвазійних видів рослин Закарпатської області» та затвердження його Закарпатською обласною радою. Продовжити підготовку подібних регіональних переліків інвазійних чужорідних видів та лобювати затвердження їх обласними радами;

4) схвалити діяльність науковців — ботаніків і екологів у міжвідомчій робочій групі щодо чужорідних видів, яка провадиться при Міністерстві енергетики та захисту довкілля України; долучатися до її роботи та підтримувати ініціативи Міністерства щодо поводження з інвазійними видами;

5) звернутися до Міністерства енергетики та захисту довкілля України з пропозицією про ініціювання довгострокової Цільової державної програми «Біологічні інвазії в Україні: запобігання, стримування, пом'якшення впливу», у рамках якої організувати науково-дослідні роботи з комплексного вивчення інвазійних чужорідних видів, передбачивши відповідну економічну базу; до запровадження такої Державної програми залучати результа-

ти досліджень інвазійних чужорідних видів біоти до інших чинних програм з охорони навколишнього середовища;

6) схвалити і продовжити практику розроблення бази бібліографічних даних «Чужорідні види флори України: роки і автори» та щорічне оприлюднення її інформаційних випусків;

7) з урахуванням дотримання вимог Регламенту (ЄС) № 2018/968 від 30.04.2018, делегованого комісією ЄС, що доповнює Регламент (ЄС) № 1143/2014 Європейського парламенту та Ради стосовно оцінок ризику щодо інвазійних чужорідних видів, схвалити діяльність науковців Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, ДУ «Інститут еволюційної екології НАН України» та Інституту екології Карпат НАН України щодо розроблення інформаційних баз даних з проблеми; звернутися до Міністерства енергетики та захисту довкілля України із запитом про фінансування розроблення Єдиної загальнодоступної інформаційної бази даних щодо інвазійних чужорідних рослин в Україні та оцінок ризику щодо таких видів;

8) здійснювати послідовні дії, спрямовані на підвищення усвідомлення, обізнаності та обміну інформацією серед широких верств населення щодо екологічних загроз інвазій рослин, шляхів їх запобігання, викорінення, стримування та пом'якшення впливів, зокрема в онлайн-режимі;

9) ініціювати розгляд питань щодо чужорідних видів рослин України в навчальних програмах обов'язкових дисциплін або спекурсів для підготовки фахівців природничого, економічного та юридичного профілів у закладах вищої освіти.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Burda R.I. *Anthropogenic transformation of the flora*. Kyiv: Naukova Dumka, 1991.
[Бурда Р.І. *Антропогенная трансформация флоры*. Киев: Наук. думка. 1991.]
2. Burda R.I., Pashkevich N.A., Boiko G.V., Fitsailo T.V. *Alien species of the protected flora of Forest Steppe of Ukraine*. Kyiv: Naukova Dumka, 2015.
[Бурда Р.І., Пашкевич Н.А., Бойко Г.В., Фіцайло Т.В. *Чужорідні види охоронних флор Лісостепу України*. Київ: Наук. думка. 2015.]
3. Protodorova V.V. *Alien plants of Forest Steppe and Steppe of Ukraine* (Ed. M.I. Kotov). Kyiv: Naukova Dumka, 1973.
[Протопопова В.В. *Адвентивні рослини Лісостепу та Степу України* (відп. ред. М.І. Котов). Київ: Наук. думка, 1973.]
4. Protodorova V.V. *Synanthropic flora of Ukraine and trends of its development*. Kyiv: Naukova Dumka, 1991.
[Протопопова В.В. *Синантропная флора Украины и пути её развития*. Киев: Наук. думка, 1991.]
5. Protodorova V.V., Mosyakin S.L., Shevera M.V. *Phytoinvasions in Ukraine as a threat to biodiversity: current state and tasks for the future*. Kyiv, 2002.
[Протопопова В.В., Мосякін С.Л., Шевера М.В. *Фітоінвазії в Україні як загроза біорізноманіттю: сучасний стан і завдання на майбутнє*. Київ: Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. 2002.]
6. Solomakha V.A., Kostyliov O.V., Sheliag-Sosonko Yu.R. *Synanthropic vegetation of Ukraine*. Kyiv: Naukova Dumka, 1992.
[Соломаха В.А., Костильов О.В., Шеляг-Сосонко Ю.Р. *Синантропна рослинність України*. Київ: Наук. думка. 1992.]
7. Zavalova L.V. The most harmful invasive plant species for native phytodiversity of protected areas of Ukraine. *Biological systems*. 2017. **9**(1): 88. DOI: <https://doi.org/10.31861/biosystems2017.01.087>
[Зав'ялова Л.В. Види інвазійних рослин, небезпечні для природного фіторізноманіття об'єктів природно-заповідного фонду України. *Біологічні системи*. 2017. Т. 9. № 1. С. 88–107.]

M.M. Fedoronchuk¹, L.V. Zavalova¹, O.O. Kucher¹,
V.P. Kolomiychuk², S.M. Koniakin³, L.P. Lysohor³, O.I. Priadko⁴

¹ Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

² Fomin Botanical Garden, ESC «Institute of Biology and Medicine»,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

³ Institute for Evolution Ecology, National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

⁴ Holosiiv National Nature Park (Kyiv), Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine

SYNANTHROPIZATION OF THE FLORA AND VEGETATION – A SERIOUS THREAT TO BIODIVERSITY

III All-Ukrainian Scientific Conference “Synanthropization of the Plant Cover of Ukraine”

The results of the Third All-Ukrainian Scientific Conference “Synanthropization of the Plant Cover of Ukraine” are discussed in the paper. The scientific forum was held on September 26-27, 2019, in Kyiv. Many botanists and ecologists from different regions of Ukraine participated in this conference. A number of issues concerning the impact of non-native plants on the environment were discussed. It was emphasized that the synanthropization of the plant cover of Ukraine is becoming catastrophic, and it causes enormous damage to the environment, economy of the country, and public health. However, public authorities are, unfortunately, still not fully aware of the scale of the problem.